

Román nyelvi elemek a két világháború közti időszak erdélyi magyar napilapjaiban

Sófalvi Krisztina

1. A dolgozat célja

A kutatás eredeti célja az írott nyelvi kódváltás a két világháború közti időszak erdélyi magyar napilapjaiban. A sajtónyelvi kódváltás lényege a vizsgált időszakban: mi mikor jelenik meg románul az újságokban? A gyűjtött anyag legjelentősebb részét a helységnevek képezik, ezt követik a hivatalok, intézmények, társaságok nevei, foglalkozásnevek, hivatalos okmányok neve, felhívások, közleményekben előforduló román szövegrészek, illetve teljes hirdetmény- és felhívásszövegek románul. Egy korábbi dolgozatban¹ fejtegetem az írott nyelvi kódváltás kérdését az említett jelenségekkel kapcsolatban. A kutatás során kiderült, hogy ezek közül a jelenségek közül kevés tekinthető teljes biztonsággal kódváltásnak, de a korszak magyar–román nyelvi kapcsolatainak vizsgálatában minden előforduló román nyelvi elemet figyelembe kell venni. Annak eldöntése, hogy ezen jelenségek közül mi minősül kódváltásnak, és mi nem, a további kutatások feladata, több újságra kiterjedő anyaggyűjtéssel és más hasonló kutatások eredményeinek figyelembevételével. Az egyértelműség kedvéért itt tehát a román nyelvi elemek kategóriánál maradunk.

2. Rövid korszakáttekintés

A román nyelvi elemeknek magyar újságokban való előfordulása a két világháború közti időszakban a legjelentősebb, ezért a korszak újságírása kiválóan alkalmas ennek a jelenségnek a vizsgálatára.

Az 1918–1920-as esztendőök az erdélyi magyarság számára egy új korszak kezdetét jelentik. Ez az új korszak nemcsak történelmi-társadalmi jellegű, hanem az általa beállt változások nagymértékben érintették a

---

¹ Sófalvi Krisztina: *Írott nyelvi kódváltás a két világháború közti magyar sajtóban (Brasó-i Lapok, Keleti Újság)* (megjelenés alatt)

gazdasági, kulturális, irodalmi és sajtóéletet is. A beindult társadalmi és gazdasági folyamatok általában kedvezőtlenül hatottak, és hosszú távon negatív következményekkel jártak a magyarság életében.

Az 1919-es nemzetközi szerződésben Románia garantálta a kisebbségi jogok tiszteletben tartását. Az 1923-as alkotmány nem különítette el a nemzetiségek nyelvére vonatkozó jogokat, viszont ez is biztosította az általános állampolgári jogokat, melyeknek a gyakorlati megvalósulása a kisebbségek esetében nem mindig volt nyilvánvaló. Bár elviekben biztosították minden nemzetiségnek az anyanyelvéhez való jogot, a gyakorlatban súlyos visszaélések voltak. A román nyelv egyeduralkodóvá tételére több eszközt bevetettek: bírósági tárgyalások román nyelven való folytatása, hatósági beadványok románul, helyi rendeletek a román nyelv kizárólagos használatára, román tanítók kihelyezése magyar iskolákba, magyar nyelvű cégtáblák megadóztatása és megszüntetése stb.

Mindezek a korlátozások természetesen a sajtót is érintették, úgy a román, mint a kisebbségit. Lényegében az 1928–1933-as időszakot kivéve az erdélyi magyar újságírást végig nagymértékben sújtotta a cenzúra jelenléte. Az erős cenzúra ellenére, amely együtt járt a lapbetiltásokkal és -elkobzásokkal, valamint a sajtóperekkel, a sajtótermékek nagy része túlélte a nehéz időket, és színvonalas tájékoztatást nyújtott az erdélyi magyarságnak az országban, Magyarországon és a nagyvilágban bekövetkezett eseményekről. 1919 utánra kb. 80 lap maradt meg az 1910-ben létező 236-ból, de ezeknek csaknem a fele eljutott 1940-ig. Az időszak magyar sajtóanyagának egyik, általam kutatott sajátossága, hogy az egyes újságokban gyakran feltűnnek román nyelvi elemek, elsősorban a helységnevekben, de előfordulnak gyakran foglalkozásnevekben, szövegrészekben, hirdetményekben, olykor teljesen román nyelvű közlemények, felhívások formájában is. Ezeknek a jelenségeknek a vizsgálata fontos eredményekkel járulhat hozzá az írott nyelvi kétnyelvűség és kódváltás kérdéseinek kutatásához.

3. Anyaggyűjtés, módszerek

Az anyaggyűjtésnél a vizsgált év/lapszámok kiválasztása a történeti, szűkebb vonatkozásban sajtótörténeti események figyelembevételével történt, amelyek meghatározták a lapok életét.

A *Brassói Lapok* vezető szerepű országos napilap volt, nagy példányszámban jelent meg. Ezt több kedvező tényező is segítette, például, hogy az írni-olvasni tudás az összes nagyváros közül itt volt a legmagasabb (93,9%), és a város földrajzi fekvése is előnyös volt, politikailag a legkevésbé veszélyeztetett hely volt. Emiatt a cenzúra is kevésbé érintette, és itt szabadabban használhatták a magyar helységneveket is.

A *Keleti Újság* megjelenési helyszíne Kolozsvár, ahol az írni-olvasni tudás 88,9 %-os, magas a magyar lakosság száma, amelyben csak Nagyvárad előzi meg. Már 1920-ban meglátszik rajta a cenzúra, megjelennek a „tükrök” vagy „ablakok”, előfordul, hogy az egész vezércikk helye üresen jelenik meg.²

Az előzetes kutatások és próbagyűjtések alapján, a húszéves időszakból a két újságnak 2–3 évenkénti számait néztem át részletesen, és kiírtam belőlük a román nyelvű adatokat lap, évszámok és műfaj szerint. Külön rovatot vezettem a gyűjtésnél a tudósításoknak és a hivatalos hirdetéseknek is. Mindvégig különválasztottam az apróhirdetések és a reklámok adatait, mivel az előbbiek szövegesek, az utóbbiak csak címszavakból állnak, és az előbbieket inkább magánszemélyek, utóbbiakat társaságok közölték, a feldolgozás során az esetlegesen ebből fakadó különbségek is megfigyelhetőek lesznek. A vizsgált lapszámoknál minden második hétről kiválasztottam egy újságot a helynevek és a leggyakrabban előforduló adatok kijegyzésére, ez évi/laponkénti 25–26 újság. Azokra a jelenségekre vonatkozóan, amelyek ritkábban fordulnak elő (közlemények, felhívások románul, román közszavak), kibővítettem az átvizsgálandó

² A dolgozatban a példák felsorolásánál a következőképpen rövidítem a lapok címét: *Brassói Lapok*: B. L.; *Keleti Újság*: K. Ú., ezeket követi az évszám. Ezenkívül a kétnyelvű példákat változatlanul közlöm, a román és magyar részt egyaránt dőlt betűkkel; ha én fordítottam magyarra az adatot, azt idézőjelbe és zárójelbe teszem. A többször ismétlődő példáknál terjedelmi okok miatt itt csak egy-egy forrást jelölök meg.

anyagot, gyakorlatilag az összes évfolyamból néztem át újságokat, az esetlegesen új jelenségek megtalálása, illetve a kiválasztott évfolyamokban megállapítottak ellenőrzése céljából. A helynevek kijegyzésénél elég-ségesnek bizonyult a kéthetenkénti lapszám adatainak kigyűjtése, mivel a reklámok közül (amelyek a legtöbb román helynevet és vállalkozásnevet tartalmazzák) nagyon sok napokig, hetekig, sőt, olykor egész évben ismétlődött, az apróknál úgyszintén. A hely- és intézményneveknél azokban a lapokban, ahol előfordultak adatok román nyelvű formában, kiírtam a román és magyar nyelvű adatot egyaránt, hogy az eredmények megállapításánál arányaiban látható legyen a román és magyar nyelvű változatok előfordulási gyakorisága.

Az összes jelenség feldolgozása a gyűjtött anyag egészéből doktori dolgozatom feladata, itt az eddig általában megfigyelt jelenségeket mutatom be.

4. Hipotézisek

A korábbi vizsgálatok és más, hasonló kutatások alapján a következő hipotéziseket állítottam fel a román nyelvi elemek vizsgálatára:

Idő: a korszak elején – amikor még a sajtócenzúra hatása nem annyira erőteljes –, kevesebb, a román uralom megerősödésével, az ostromállapot kiterjesztésével, a különböző társadalomtörténeti ágakban „elrománosodásként” emlegetett folyamattal párhuzamosan több lesz a román nyelvű adat. Ebből a szempontból az összes román nyelvi jelenséget meg kell vizsgálni.

Műfaj: a kódváltások fajtája és gyakorisága függ az újságrészlet műfajától, pl. több a kódváltás a hirdetésekben és a belföldi hírekben, mint a külföldi hírekben, tudósításokban, kulturális hírekben, olvasói levelekben. A feltételezés alapja, hogy az előbbieket szélesebb közönséghez szánták, a hirdetés címzettje mindkét vagy mindhárom nemzetiségű (román, magyar, német) olvasóközönség lehetett, a külföldi híreket általában vagy átvehették külföldi, sok esetben magyarországi lapoktól, vagy ha

Romániában szerkesztették is, ahol külföldi eseményekről, helyszínekről tudósítottak, nem volt indokolt a román nyelvi elem használata.

Település nemzetiségi megoszlása: román nyelvi formák olyan újságokban fordulnak elő, amelyek megjelenési helye nemzetiségi összetételében román többségi lakosságú, illetve a földrajzi nevek vonatkozásában olyan helységeket jelölnek románul, amelyek lakossága román többségű.

Nyelvi kontextus: a román nyelvi elem a szövegbe való ágyazottság mértékétől függ, azaz, ahol pl. címek vannak megadva, a szövegtesttől elválva, ott esélyesebb a román forma használata. Ez szorosan összefügg a műfaj kérdésével, ugyanis a hírek, kommentárok általában folyó szöveg formájában jelennek meg, míg a hirdetések gyakran csak címszavakban, tördelten.

Nyelvi forma: pl. *-i* képzős vagy helyragos alakoknál nem fordul elő román nyelvi elem vagy inkább a magyar megnevezést részesítik előnyben.

5. A *Brassói Lapok*ban és a *Keleti Újság*ban előforduló román nyelvi jelenségek

A gyűjtött anyag legjelentősebb részét a tulajdonnevek, elsősorban a földrajzi nevek (helység- és utcanévek) adták, ezt követik a társaságok, vállalatok nevei, intézmények, hivatalok neve, hirdetmények, foglalkozásnevek, más köznevek, felhívások, közleményekben előforduló román szövegrészletek, illetve teljes hirdetmény- és felhívásszövegek románul.

5.1. Hivatalok, egyesületek, pénzügyintézetek, bankok neve

Ezek az elemek gyakran románul és magyarul is megjelennek, ezért nem mindig egyértelmű, hogy van-e hivatalos nevük mindkét nyelvben.

Román intézménynevek: *Banca Centrală* (K. Ú. 1925/9), *Banca Națională*, *Banca Comercială*, (B. L. 1929/7). *Primăria Municipiului Brașov*

(„Brassó Municipium Városháza”) (B. L. 1929/19), *Uniunea Evreilor* („Zsidók Egyesülete”) (K. Ú. 1925/143).³

Románul és magyarul is egymás mellett megjelenő intézménynevek mindkét sorrendben: *Intreprindere Comercială kereskedelmi vállalat* (B. L. 1920/275), *Román leszámítoló Bank – Banca de Scont a României* (K. Ú. 1920/245), *Sfatul Negustoresc Kereskedők Tanácsa* (K. Ú. 1925/28), *Creditul Comercial, Kereskedelmi Hitelintézet* (K. Ú. 1925/9).

5.2. Társaságok, vállalkozások, gyárak megnevezése, márkanevek

Általában tulajdonnevet, sok esetben személynevet vagy földrajzi nevet tartalmaznak. Nem mindig lehet pontosan megítélni (a helyesírás következetlensége miatt), hogy a megjelenő román nyelvi adat a társaságnak, vállalkozásnak a hivatalos nevét vagy csak a funkcióját jelöli.

Román vállalkozásnevek, például: *Librăria* („könyvesbolt”) „*Union*” *București Str. Decbal* (K. Ú. 1920/273); *Cofeteria* („cukrászda”) *Karabin* (B. L. 1940/153); *Depozitul de ceasornice* („óráslerakat”) „*Vultur*” (B. L. 1930/120), *Prima Fabrică Timișoreană de Salam S. A.* („első temesvári szalámigyár rt.” K. Ú. 1924/140), *Uzine de Vopsele Lutz* („Lutz festéküzemek” K. Ú. 1925/108).

Magyarul és románul is, ilyenek: *Intreprindere Comercială Kereskedelmi Vállalat* – (K. Ú. 1920/281); *Societatea Generala de Constructiuni și Lucrări Publice – Általános Építkezés R. T. Kolozsvári fiókja* (K. Ú. uo.); *Fonó – Szövőgyár (Fabrica de Impletituri și Jesături)* (K. Ú. 1920/268); „*Az államépítészeti hivatal (serviciul de poduri și șosele)...*”(B. L. 1925/78).⁴

³ Ezeknek megtalálható a magyar megfelelője is vagy ugyanabban az újságnak másik számában vagy másik újságban.

⁴ Vannak a társaság- és vállalkozásnevek mellett gyakran előforduló szószerkezetek, magyarázatok olykor románul, olykor magyarul, nem mindig egyértelmű, hogy a névhez tartoznak-e vagy csak magyarázatul szolgálnak, ennek kiderítése további kutatásokat igényel.

5.3. Felhívások, hirdetések, közlemények

A hivatalos közlemények vizsgálata a román nyelvű adatok szempontjából szorosan összefügg az 5.2.-ben leírtakkal, mert a felhívásokat általában az intézmények, hivatalok tették közzé, és leggyakrabban a felhívást közzétevő szervezet, hivatal neve jelenik meg románul a felhívás fejlécén. Említésre méltó, hogy hirdetésekben is találunk román földrajzi megnevezést, sőt, nemcsak a város neve van románul, hanem a felhívó szervezet neve és a keltezés is: „Versenytárgyalási hirdetés – *Dela consiliul oraşului Cluj... Cluj városi villamosmű... Cluj sz. kir. város tanácsától, Cluj, la 18. Novemvrie 1920. primar Dr. Julian Pop m. p.*”, továbbá: „*Cluj rendőrpáncsnokság – hirdetés*” (itt is románul van a cím és a dátum, illetve a tisztség: *primar* „polgármester” K. Ú. 1920/257). Előfordulnak mindkét újságban teljesen román nyelvű hirdetések, amelyeket terjedelmük miatt nem áll módomban itt idézni.⁵

5.4. Foglalkozásnevek és más közsók

Előfordul egyes hivatali személyek románul való megnevezése, leggyakrabban a hivatalos közlemények, rendeletek kibocsátója: *prefect, notar, avocat*, továbbá: „eladásra kínál... *Ing. Elias Gyöző*”, az *Ing.*, az „*inginer*” („mérnök”) rövidítése. A foglalkozásnevek minden esetben kódváltásnak tekintendők, hisz mindnek volt magyar nyelvű megfelelője, a hivatali személyek és más foglalkozásúak esetében is, pl. *preşedinte* („elnök”), *primar* (polgármester), *dentist* (fogorvos), *notar public* („közjegyző”).

Hírekben, felhívásokban előfordul, hogy valamely szó zárójelben meg van adva románul, feltételezhetően a hivatalos iratokban való előfordulása miatt, hogy érthető legyen, ilyenek a következők: közlemény szövegében: „*eltartási díjak (pensie alimentara)*”, illetve „*életjáradékok (pensie viageră)*”

⁵ Pl. CONVOCARE („felhívás”): egész oldal románul (B. L. 1940/29.); *Publicaţiune* („közlemény”) – teljes szöveg románul (K. Ú. 1940/45.). Olyan szám is van, ahol két hirdetés közül románul, másik magyarul jelenik meg vagy két nyelven. A *Keleti Újság* 1920/94. számában van egy hirdetés, meghívó egy közgyűlésre, amelyik teljesen kétnyelvű, teljes tájékoztatást ad két hasábján románul és magyarul is, ezen kívül van egy árverési hirdetés, a meghirdető szervezet neve itt is román: „*Sedria Orfanala a judeţului Cluj közhíré...*” (B. L. 1924/94.).

(K. Ú. 1940/márc. 28.); „visszaállításról szóló igazolvány (*certificat de amânare*)... a *Comisia interimară* („időközi bizottság”) (B. L. 1930/87); „*pneu*⁶-vulkanizálás (B. L. 1920/184); betegségek felsorolása: *influenza, bronsița* stb. (K. Ú. 1930/75), *coafor, cofetăria*. Ezekon kívül a román pénznem, a „lej” gyakran *leu*-ként jelenik meg.

5.5. Földrajzi nevek

A román nyelvi formában megjelenő jelenségek közül a földrajzi nevek a leggyakoribbak, elsősorban a város- és településnevek, továbbá az utca- és megyenevek.

5.5.1. Településnevek

A románul megjelenő településneveket (melyekkel a 6.1. fejezetben fogok részletesebben foglalkozni) a következőképpen lehet csoportosítani:

1. csak románul jelenik meg, pl.: *București, Târgu-Mureș, Cluj*.
2. románul és magyarul is megjelenik vagy kötőjellel, pl.: *Oradea-Mare – Nagyvárad*; vagy zárójelben: *Cluj (Kolozsvár)*.
3. román helységnév *-i* képzővel, pl.: *Timișoarai, Cluj-i, cluji*.
4. román helységnév magyar helyraggal, pl. *Bucureștiben*.

5.5.2. Megyék nevei

1920-ban még szinte egyáltalán nem találunk románul megyeneveket, egyik újságban sem, semmilyen rovatban. 1924-ben már előfordulnak a *Brassói Lapok* apróhirdetéseiben, ezek kivétel nélkül mind magyar megyékre vonatkoznak, pl.: *Odorheiუმegyei, Ciuc-megye*, továbbá a közsői rész románul való megjelölésével is: *Jud. Mureș-Turda, Jud. Timiș*. A megyenevek viszonylagos ritka előfordulásának az oka (a településnevekhez képest) az lehet, hogy az újságok inkább helyi érdekeltségűek voltak, illetve általában a helység nevét jelölték meg, ezért a megyemegnevezés ritka volt, akár románul, akár magyarul. Inkább akkor fordult elő, ha va-

---

⁶ „gumiabroncs”

lami kisebb vagy kevésbé ismert helységre vonatkozott, olyankor jelölték a megyenevet is, pl. – az egyébként teljesen magyar lakosságú – *Atid* („Atyha”), *Odorheiu* megye stb.

5.5.3. Utcanevek és más közterületek neve

A román nyelvi elemeknek jelentős részét az utcanevek adják, nyilván ezek nem mind a régi utcanevek (valamilyen) fordításai, hanem gyakran új neveket kaptak. A *Keleti Újságban* nagyon sok utca- és térnév előfordul románul, viszont sok esetben románul és zárójelben vagy kötőjellel elválasztva követi a magyar neve, vagy egyértelműen a magyar utcanév is megjelenik, például: *Str. Iorga (Alsó Fellegvársor)* (B. L. 1929/65), vagy jelölik zárójelben, hogy mi volt az utcának a régi neve: *Str... (volt..., v...)*, például *Calea Victoriei (volt Kossuth Lajos-u.)* (K. Ú. 1924/90). Előfordulnak olyan vegyes alakulatok is, mint: *Str. Monostori-út*, *Str. Bartha Miklós u.* A közterületek megjelölésének vizsgálatában inkább a közszói résszel érdemes foglalkozni, hogy milyen esetekben jelenik meg románul az utca vagy térnév (*Strada* vagy *utca*, *Piața* vagy *tér*).

6. A hipotézisek értékelése

6.1. A hipotézisek értékelése a helynevek vonatkozásában

Az első hipotézis szerint az **idő** mint változó befolyásolhatja a román nyelvi formák elterjedését. A helyneves adatok összevetésénél az a feltevés, hogy a húszas évek elején, 1920-ban, de még 1922-ben is, aránylag kevés román helynév fordul elő, inkább a *Brassói Lapokban* bizonyul igaznak. Bár a vizsgált lapszámokból az összes helynevet kigyűjtöttem, az alapkövetkeztetések levonásához elsősorban olyan helynevek jelölési módjait vizsgáltam meg, amelyek nagyvárosokat jelölnek, következésképpen leggyakrabban fordulnak elő. Ezek a következők: *Bukarest*, *Brassó*, *Kolozsvár*, *Marosvásárhely*, *Nagyvárad*, *Szatmár*, *Temesvár* és *Székelyudvarhely*, és ezeknek románul/magyarul való előfordulását első-

sorban a hirdetések, reklámokon vezettem végig, mert ott a leggyakoribbak.⁷

A két lap között szembetűnő különbségek vannak, ha csak a helyneveket nézzük is. Míg 1920-ban a *Brassói Lapok*ban még kevés román helynév található, ezzel szemben a *Keleti Újság*ban már feltűnően gyakran előfordulnak, bár még többségben vannak a magyar helynevek, illetve a románul megjelöltek többségében is ott van zárójelben vagy kötőjellel elválasztva a magyar megfelelő (pl. *Cluj – Kolozsvár, Oradea-Mare – Nagyvárad*). 1925-ben a *Brassói Lapok*ban még mindig több a magyar helynév, bár egyes városok említésekor (pl. *Kolozsvár és Nagyvárad*) már átbillen a mérleg a román *Cluj* és a *Cluj – Kolozsvár* javára, de Marosvásárhely esetében még mindig több a magyar név, és nagyjából ugyanez történik a *Keleti Újság*ban is. Az 1930-as évekhez közeledve mindkét újságban többségben vannak a román helynevek, minden várost illetően, kivéve *Brassót*, amely a *Brassói Lapok*ban továbbra is inkább magyarul jelenik meg, a *Keleti Újság*ban mindkét változatát jelölik. Ez a jelenség 1938-ban változik meg, amikor már több a román *Braşov*, mint a *Brassó*, bár ez utóbbi is még mindig gyakori, a többi nagyvárosok szinte kizárólag csak románul jelennek meg, és ugyanez tapasztalható 1940-ben is, amikor viszont már kevés a hirdetés, és megváltozik az újságok jellege.

Műfaj: eszerint a kódváltások fajtája és gyakorisága függ az adott rovatától. Ez a feltételezés részben beigazolódott, legtöbb helyen ugyanis a hirdetések és az apróhirdetések adják a román elemek bázisát (ezek tartalmazzák a leggyakrabban az azonosításhoz szükséges román helyneveket), ezeket követik a rövidhírek, illetve a közlemények, felhívások. A húszas évek elején, mint említettem, elsősorban a reklámokban és apróhirdetésekből vannak román helynevek, illetve itt is előfordulnak már intézménynevekben román kifejezések, ezek száma később megsokasodik (l. 1. táblázat).

---

⁷ Kivételt képez az 1935-ös *Keleti Újság*, ahol minden helynév románul van.

1. táblázat: A román helységnevek megoszlása az 1924-es évfolyam mindkét lapjának egy-egy számában a hirdetések és hírek rovat között⁸

Év/lap	<i>Brassói Lapok</i> 1924/94. szám		<i>Keleti Újság</i> 1924/103. szám	
	hírekben	hirdetésekből	hírekben	hirdetésekből
1924	3	7	2	24

A település **nemzetiségi megoszlása**: eredeti feltételezésem az volt, hogy román nyelvi formák olyan földrajzi nevek jelölésénél fordulnak elő, ahol román többségű lakosság él az adott korban. Ez a feltételezés nem igazolódott be, ugyanis a lapszámok nagy részében – amelyek magyar közönséghez szólnak – többnyire olyan településekről történik említés, amelyek magyar többségűek, ezeket is vegyesen, de nagyon sok esetben románul említik. Amint a fentiekben látni lehetett, jelent meg olyan település is románul, amelyik teljesen magyar lakosságú. Sőt, az itt felsorolt városok többsége a vizsgált időszak majdnem egészében még magyar többségű volt, a végére volt már, amelyik nem (pl. Brassó, de furcsamód, a Brassó megnevezés tartotta magát magyarul leghosszabb ideig).

Ha Kolozsvár megnevezését tekintjük, a *Keleti Újságban* már 1922-ben nagyon sok a román nyelvi adat (*Cluj*), 1925-re már mindkét lapban többségbe kerülnek a vegyes alakok (*Cluj – Kolozsvár*), ez így megy 1932-ig, de később, 1935-től már csak románul említik Kolozsvárt. Ugyanez a helyzet Marosvásárhely (*Târgu Mureş – Marosvásárhely*) és Nagyvárad (*Oradea Mare – Nagyvárad*) esetében is. Székelyudvarhely neve kezdetben magyarul, aztán vegyesen, végül csak románul (*Odorhei, Odorheiu*) jelenik meg.

Temesvár neve mindvégig kilóg a sorból a magyar többségű városok közül, már 1920-ban megjelenik mindkét újságban a román *Timișoara*, 1922-től már a román alak lesz a domináns, nagyon kevés esetben szerepel a *Timișoara – Temesvár* változat, 1932-től csak románul fordul elő a reklámokban és aprókban, a *Keleti Újságban* például 1925-ben még a he-

⁸ Csak azok az eseteknek a száma van itt bejelölve, ahol csak románul jelenik meg a helységnév, a román–magyar változatból is sok van.

lyi cikkekben is, ragozott formában is, inkább románul fordul elő, magyarul ritkán.

Brassó is kilóg a sorból, de itt éppen fordítva történik az, ami Temesvár esetében. *Brassó* neve még 1935-ben is dominál a *Braşov* vagy a *Braşov – Brassó* alakhoz képest. 1938-ban már több a román alak, sőt, 1940-ben is, amikor nagyon kevés a helynév, és ami van is, inkább románul fordul elő, de még mindig találunk *Brassó*-t akkor is, amikor a többi városokat már csak románul nevezik meg.

Bukarest esetében szinte mindvégig a *Bucureşti* van többségben, bár a korszak kezdetén a *Brassói Lapok*ban még ugyanannyi a *Bukarest* is. Ehhez a kérdéshez még meg kell vizsgálni a kisebb településekhez kapcsolódó adatokat is.

Az újságok megjelenési helyszínének nemzetiségi összetétele és aközött, hogy milyen gyakran fordulnak elő román nyelvi elemek bennük, nincs összefüggés. A *Keleti Újság*ban, ami Kolozsváron jelent meg, viszonylag több a román nyelvi alak, főleg a helynevek tekintetében, de ez elsősorban nem a nemzetiségi összetételnek tulajdonítható, hanem inkább annak, hogy a Kolozsváron jóval erősebb volt a cenzúra, míg Brassóra a román hatalom ilyen szempontból kevésbé figyelt. A kutatás továbbhaladásával szándékomban áll a *Brassói Lapok* és *Keleti Újság* kiegészítéséül egy bánsági napilapnak az elemzése, adatainak összevetése is a már meglévőkkel.

A **nyelvi kontextusra** vonatkozó hipotézis, mely szerint a román nyelvi elem választása függ a szövegbe ágyazottság mértékétől, részben igazolódott be. Sokkal több esetben fordulnak elő román helynevek, cégek stb. tevékenységét jelző román szavak, kifejezések a reklámokban, amelyek nagyon tagoltak, ahol csak a nevet és a címet látjuk, szöveges rész alig van bennük. Ezt bizonyítja az is, hogy helyenként a híreknél előforduló helynév csak a fejlécen van románul írva, a szövegben már magyarul. Ennek ellenére sok helyen előfordulnak mégis szövegben is a román hely-

nevek, még *-i* képzős és helyneves formájukban is: *Oradean*, *Timisoarai*, *Cluji* rR(?)omán O(?)pera stb.

A **nyelvi formára** vonatkozó hipotézis nagymértékben összefügg a kontextus kérdésével, és csak részben igazolódott be. Sok helységnévnél, illetve intézményneveknél is előfordul az *-i* képzős vagy helyragos román alak (amint erre az előző bekezdésben példákat is láttunk), bár az esetek egy részében ezeket kötőjellel leválasztják.

6.2. Hipotézisek értékelése az intézményneveknél és a felhívások szövegében

Az **időre** vonatkozó hipotézis az intézményneveknél és a közlemények szövegében is beigazolódott. Például az 1920-as évek elején a hirdetéseknek még szinte a teljes szövege magyarul van, de később ezekben is egyre gyakrabban jelennek meg a helynevek, illetve az intézmény- és hivatalnevek románul, továbbá a teljesen román nyelvű felhívás- és hirdetés-szövegek. Előfordul az is, hogy az intézménynév vagy vállalkozásnév is megjelenik mindkét nyelven, pl. „*Consiliul orasului Cluj – Cluj város tanácsa*” (K. Ú. 1920/257), illetve fordítva is: „*Az államépítészeti hivatal (serviciul de poduri si șosele)...*”(B. L. 1925/78). 1922-től a *Brassói Lapokban* is vannak olyan jelenségek a hirdetésekben, mint *Societatea Tehnică, Căsuța Poștală, primar, Regiunea Silvică*. Már 1925-től bizonyos intézmények nevei gyakrabban fordulnak elő románul, mint magyarul (pl. *Nemzeti Bank ~ Banca Națională, Kereskedők Tanácsa ~ Sfatul Negustoresc*). Ezek már ragozott formában is megjelennek, pl. *Banca Centrală, Banca Națională*-nak stb.

Műfaj szerint: a leggyakrabban reklámokban és aprókban jelennek meg románul a hely- és intézménynevek (az aprókban foglalkozásnevek és más köznevek is románul), ezeket követik a hirdetések, legvégén vannak a helyi cikkek és hírek (ahol szintén a hely- és intézményneveket, illetve szó szerinti idézéseket kell megfigyelni).

Az intézménynevek románul vagy magyarul való jelölése sincs közvetlen összefüggésben a **település nemzetiségi megoszlásával**, mert gyakran teljesen magyar települések felhívó intézménye is megjelenik románul, ilyenek például: *Scaunul Orfanal al Oraşului* („Városi Árvaszék” – Csíkszeredában), aztán *Halta Valea Homorodului* („Homoródvölgye Vasútállomás”), *Uzinele de Vopsele Lutz Timișoara* („Lutz Festéküzemek”) stb. Itt egy másik jelenségre figyeltem fel: jó néhány esetben ugyanaz a hirdetés megjelenik mindkét újságban, ilyen esetekben mindegyikben egyforma a nyelvezet tekintetében, attól függetlenül, hogy a hirdetés tárgyának helyszíne Kolozsvár, Brassó vagy éppen Nagyvárad. Tehát nemcsak az újság belső szabályozásától függhet, hogy milyen nyelven jelölik meg a szóban forgó szervezetet, szolgáltatást és annak helyszínét, hanem attól is, hogy ki hirdet.

Nyelvi kontextus és nyelvi forma: Ritkábban fordulnak elő a román adatok szöveges részekben, és ez nem csak a helynevekre vonatkozik. Például az apróhirdetésekből gyakran fordulnak elő román jeligék, amely esetben a hirdetés szövege, a feladó lakhelye, minden magyarul van, valami miatt a jelige viszont románul, illetve a *Căsuța poștală* (magyar megfelelője, a *Postafiók* nagyon ritkán).

A nyelvi formára vonatkozó hipotézis itt sem teljesen igazolódott be, mivel előfordulnak itt is magyar raggal ellátott román intézménynevek, és nem minden esetben választják le kötőjellel ezeket: *Primăria*, *Comisia Interimară*, *Uniunea Evreilor*, *Uniunea*.

7. Összefoglalás

Munkámban a román nyelvi elemek vizsgálatára tettem kísérletet, a *Brasóví Lapok* és *Keleti Újság* című napilapokban a két világháború közti időszakban.

Általános következtetések és szempontok a további kutatáshoz:

Az időszak kezdetén még nem jellemző a román nyelvű elemek használata, az előforduló kevés román nyelvű adat inkább helynév a *Keleti*

Újságban, a *Brassói Lapok*ban ekkor még alig fordulnak elő. A húszéves periódus végére megsokasodnak ezek az elemek, viszont azon belül, a rövidebb időszakokat tekintve nem érzékelhető a román elemek fokozatos elterjedése, sőt, olykor határozottan csökken egy-egy előző évfolyamhoz képest. A helyneves adatok vizsgálatához érdemes megtekinteni korabeli tankönyveket, főleg földrajzi könyveket, és az újságokon kívül más iratokat is. Ehhez kapcsolódik a helységnevrendeletek összegyűjtése és ennek tükrében az attitűd esetleges változásainak megfigyelése a nyelvválasztási szokásokban. Gyakrabban előfordulnak a román elemek hirdetésekben és reklámokban, de helyenként kulturális rovatban is. Ez a szempont szorosan összefügg a nyelvi forma és nyelvi kontextus kérdésével. Ritkábban fordulnak elő folyószövegben, gyakrabban a címszavas hirdetésekben, és ragtalan formában, de, amint láttuk, ragozott alakban is megtalálhatók a román földrajzi nevek és társaságnevek. A vállalkozás- és társaságnevekhez kapcsolódva, a célszerű a közszói és tulajdonnévi román nyelvi jelenségek elkülönítése, ami a gyakran következtelen helyesírás miatt nem mindig egyértelmű. Például a társaságok, vállalkozások, továbbá a hivatalos intézmények esetében elég nehéz eldönteni, hogy köznévről vagy tulajdonnévről van-e szó, mivel ezek állandósult, leggyakrabban nagy kezdőbetűvel írt nevek, melyeket tulajdonnévi eredetű (leggyakrabban helységnevé) tagok és közszói tagok [*Primăria Municipiului*] alkotnak.

A román nyelvi jelenségek előfordulása gyakran következtelen, kaotikus, nem mindig érthető, hogy mit miért írtak románul vagy adott esetben éppen magyarul. A sajtócenzúra – kivéve az 1928–1933 közti időszakot – mindvégig jelen volt, szabályozták a magyar helységnevek és utcanevek használatát is, de a viszonylagos sajtószabadság idején is lehet találni számos román nyelvű elemet, illetve az ostromállapot idején gyakran ugyanazon újságon belül is többféle módon jelölték ugyanazt a helységnevet. Mégis megállapítható az, hogy a román nyelvi elemek szoros összefüggésben voltak a cenzúra rendelkezéseivel.

További feladat annak vizsgálata, hogy milyen módon befolyásolták ezek a rendelkezések az egyes nyelvválasztási szokásokat például egy hirdetésben a helynév megjelölésénél vagy az intézmények megnevezésénél. Az adatok feldolgozása során az összes évfolyamból össze kell vetni az egyes jelenségek előfordulását, gyakoriságát, arányait, hogy milyen helyzetekben melyik megnevezés fordul gyakrabban elő, és mindezek alapján követhető tendenciát felállítani az idegen nyelvű elemek előfordulási szokásaiban az írott nyelvi kétnyelvűség megjelenésének fontos periódusában, a két világháború közti időszakban az erdélyi magyar sajtóban.

Források

- Erdély településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) megoszlása (1850–1941).*
Központi Statisztikai Hivatal 1991.
Brassói Lapok 1918–1940.
Keleti Újság 1920–1940.

Irodalom

- Bakos Ferenc 1982. *A magyar szókészlet román elemeinek története.* Budapest.
- Bartha Csilla 1999. *A kétnyelvűség alapkérdései. Beszélők és közösségek.* Budapest.
- Fleisz János 2005. *Az erdélyi magyar sajtó története. 1890–1940.* Pécs.
- Hajdú Mihály 1994. *Magyar tulajdonnevek.* Budapest.
- Kiss Jenő 1995. *Társadalom és nyelvhasználat.* Budapest.
- Kiss Lajos 1992. *Cuius Regio, Eius Nomen?* Magyar Tudomány. 129–135.
- Köpeczi Béla (szerk.) 1989. *Erdély története. I–III.* Budapest.
- Lanstyák István 2000. *A magyar nyelv Szlovákiában.* Budapest.
- Ligeti Ernő 2004. *Súly alatt a pálma. Egy nemzedék szellemi élete. 22 esztendő kisebbségi sorsban.* Csíkszereda.
- Lintner Anita 2004. *Kódváltás a két háború közti (cseh)szlovákiai magyar sajtó nyelvében (különös tekintettel a földrajzi nevekre).* Tanulmányok a kétnyelvűségről. Pozsony-Dunaszerdahely.
- Monoki István 1936. *A Romániában az 1935. évben megjelent román-magyar és magyar időségi sajtótermékek címjegyzéke.* Kolozsvár.
- Monoki István 1941. *Magyar könyvtermelés a román uralom alatt (1919–1940).* II. kötet. Hírlapok és folyóiratok. Budapest.
- Péntek János – Benő Attila 2003. *Nyelvi kapcsolatok, nyelvi dominanciák az erdélyi régióban.* Kolozsvár.
- Wardhaugh, Ronald 1995. *Szociolingvisztika.* Budapest.

Summary

Romanian expressions in the Hungarian daily papers of Transylvania in the mid-war period

The paper discusses some general questions connected to the sociolinguistical aspects of the Hungarian daily papers in Romania between the two World Wars (from 1920 to 1940). Being a very important period in the life of the discussed daily press (due to the strong Romanian censorship of the press), a special question of the subject is the appearance of Romanian linguistical elements in these papers. The collected material being now worked up (two papers a month, from every second or third year) of two daily papers of the period (*Brassói Lapok* published in Brassó and *Keleti Újság* published in Kolozsvár) contains mainly Romanian place-names (names of settlements and public places), followed by names of official institutions, texts of advertisements, texts of official announcements and orders, names of jobs and other common nouns. The formation of these phenomena changes according to different phases of the period, to genre and linguistic context. The analysis of this question can bring us closer to the development of research methods of codeswitching in written language, especially in press-language.